

ZIDURILE DE PIATRĂ NEFASONATĂ LA DACO-GEȚI (Sec. II î.e.n.—I e.n.)

Descoperirile arheologice din ultimii ani au îmbogățit substanțial imaginea asupra fortificațiilor daco-getice, în special pentru perioada cuprinsă între secolele II î.e.n.—I e.n. De o atenție deosebită s-au bucurat fortificațiile cu ziduri de piatră. Dacă fortificațiile cu blocuri fasonate sînt îndeobște cunoscute (plan, materiale și tehnici constructive etc.)¹, zidurile din piatră nefasonată sau sumar fasonată legate cu lut și pămînt, s-au bucurat în mai mică măsură de o analiză amănunțită², fapt pentru care ne vom opri asupra lor în cele ce urmează.

Acest tip de ziduri e cunoscut în toate zonele locuite de daco-geți. Vom prezenta în continuare repertoriul așezărilor și cetăților³ ce utilizează astfel de ziduri ca elemente de fortificație, oprindu-ne doar asupra descrierii acestora întrucît celelalte aspecte au mai fost analizate în literatura de specialitate. Nu am inclus în repertoriu Bănița⁴ din cauza tehnicii de construcție deosebite care nu e specifică dacilor (ne referim la zidurile cu mortar)⁵; Blidaru⁶, pentru că zidul în *Opus incertum* de la incinta a doua (la construcția „cazematelor“) se leagă de o altă concepție constructivă (folosește și blocuri fasonate); Piatra Roșie⁷ unde incinta a doua implică de asemenea o altă modalitate de realizare; Sărățel⁸ unde poate fi un zid din piatră, pămînt și lemn⁹, sau de o construcție apropiată celei

¹ Din vasta bibliografie referitoare la această problemă menționăm: V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 133—134, 427—482; C. Daicoviciu, A. Ferenczi, *Așezările dacice din M. Orăștiei*, București, 1951, passim; C. Daicoviciu, *IstRom*, I, p. 319—323; M. Macrea, O. Floca, N. Lupu, I. Berciu, *Cetăți dacice din Sudul Transilvaniei*, București, 1966, passim; H. Daicoviciu, *Dacia²*, București, 1972, p. 202—232; idem, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 127—149; I. H. Crișan, *Burebista și epoca sa²*, București, 1977, p. 290—382; F. Marinescu, *Studii și materiale de muzeografie și istorie militară*, 14—15, 1981—1982, p. 42—56; I. Glodariu, *Arhitectura dacilor (civilă și militară)*, Cluj, 1983, p. 49—136; (în continuare *Arhitectura*); D. Antonescu, *Introducere în arhitectura dacilor*, București, 1984, p. 97—174; H. Daicoviciu, *Istoria militară a poporului român*, I, București, 1984, p. 110—118; etc.

² F. Marinescu, *op. cit.*, p. 50—51; I. Glodariu, *op. cit.*, p. 62, 115, 123.

³ Vezi accepțiunile termenilor la I. Glodariu, *ActaMN*, XIX, 1982, p. 23—24; Idem, *Arhitectura*, p. 50.

⁴ O. Floca, *Cetăți dacice din sudul Transilvaniei*, p. 24—33.

⁵ R. Popa, *Sargeția*, XIII, 1977, p. 277—284.

⁶ C. Daicoviciu și colab., *SCIV*, V, 1—2, 1954, p. 124—147; idem, *SCIV*, VI, 1—2, 1955, p. 219—228; idem, *MCA*, III, 1957, p. 263—270; VIII, 1962, p. 463—466; C. Daicoviciu, H. Daicoviciu, *Sarmizegetusa. Cetățile și așezările dacice din munții Orăștiei*, ed. II, București, 1962, p. 22—24; I. H. Crișan, Șt. Ferenczi, *MCA*, X, 1973, p. 70—73.

⁷ C. Daicoviciu, *Cetatea dacică de la Piatra Roșie*, București, 1954, passim; vezi și discuția asupra fortificației la D. Antonescu, *op. cit.*, p. 130—149.

⁸ N. Vlăsa, Șt. Dănilă, *MCA*, VIII, 1962, p. 341—347; Șt. Dănilă, *File de istorie*, Bistrița, 2, 1972, p. 85—87.

⁹ I. Glodariu, *Arhitectura*, p. 105.

cunoscute sub denumirea *murus gallicus*¹⁰; Zalha¹¹ unde nu s-au efectuat săpături arheologice.

1. *Casinu Nou* (jud. Harghita). Pe dealul „Cece“ platoul superior, de formă ovală, este înconjurat de un zid gros de 1,80 m, ridicat din piatră nefasonată legată cu pământ. Spre nord se află o terasă înconjurată și ea de un zid similar ale cărui capete se unesc cu zidul de pe platoul superior. Datarea cetății: secolele I î.e.n. — I e.n.¹².

2. *Cetățeni* (jud. Argeș). Pe latura de Sud a platoului pe care e amplasată cetatea, s-a ridicat un zid din piatră nefasonată, folosind ca liant lut și pământ. Lungimea zidului măsoară 56 m. Zidul avea cele două fețe lucrate din gresie nisipoasă fățuită, ordonat așezată și emplecton din pietre diferite, fără indicii de folosire a mortarului. El se păstrează pe înălțimea de 0,30—0,40 m și cu grosimea de 2—2,50 m. Tot în cetatea de la Cetățeni s-a dezvelit un turn-locuință de formă rectangulară (latura de Nord nu s-a păstrat) având grosimea zidurilor de 2 m iar lungimea laturilor păstrate de câte 9 m în exterior și 5 m în interior. Zidurile au fost făcute din bolovani de riu și din bucăți de gresie nisipoasă locală, neprelucrată și fără indicii de folosire a mortarului. Laturile de Nord și Est au fost ridicate direct pe stîncă, iar cele de Sud și Vest pe un nivel dacic anterior. Datarea cetății potrivit fragmentelor ceramice descoperite: secolele II î.e.n. — începutul secolului I î.e.n. În nivelul de arsură al turnului s-a găsit un denar republican roman din 88 î.e.n.¹³.

3. *Cimpuri Surduc* (jud. Hunedoara). În punctul „La mănăstire“ zidul urmează în general marginile platoului antropogen al înălțimii și încinge o suprafață ovală (37 × 22 m). Zidul e construit din piatră brută locală legată cu pământ. Grosimea lui este de 1,50 m, iar înălțimea păstrată de 0,80—1 m. În preajma zidului, în partea interioară s-a găsit un strat gros de chirpic cu urme de lemn fasonat și nefasonat, strat ce se subțiază pe măsură ce ne îndepărtăm de baza zidului, dispărînd la 6—7 m. Acest strat dovedește — potrivit autorilor săpăturii — că de la o anumită înălțime zidul continuă din lemn și pământ.

În punctul „Cetățeaua“ aflat la cca 1 km de fortificația precedentă, pe un promontoriu prezentînd un platou circular (diametrul 25 m), deși nu s-a găsit un zid de piatră, se consideră că prezența lui ar putea fi indicată de conturul unui șanț lat de aprox. 1,65 m în care s-au mai păstrat bucăți de piatră de stîncă. Traseul lui a fost urmărit pe trei metri, întrucît a fost deranjat de intervenții ulterioare¹⁴.

4. *Covasna*. Pe culmea dealului „Cetății“ se află un platou elipsoidal (axele 38 × 98 m), sub care se întind spre Sud, Vest și Nord, trei terase. Pe marginea platoului se află un zid din piatră, cu fața exterioară sumar cioplită, la care s-a folosit ca liant lutul; grosimea zidului este de 3 m. La capătul superior al primei terase se află un val și un zid construit în aceeași tehnică cu a precedentului, avînd ambele lățimea de 4 m și distanța dintre ele de 1 m. În partea inferioară a terasei se află un alt zid gros de 3 m. Terasa a doua prezintă în partea interioară un zid gros de 3,8 m. Terasa a treia este înconjurată și ea de un val din pietre nefățuite legate cu pământ, grosimea fiind de 5 m. Construirea incintelor

¹⁰ I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 314, 328.

¹¹ Gh. Lazarovici, *ActaMP*, I, 1977, p. 38—39.

¹² Z. Székely, *Muzeul regional Sf. Gheorghe. Almanah 1879—1954*, Tg. Mureș, 1955, p. 9; idem, *Aluta*, VIII—IX, 1976—1977, p. 53.

¹³ D. V. Rosetti, L. Chițescu, *BMI*, XLII, 4, 1973, p. 55—58.

¹⁴ M. Valea, L. Mărghitan, *Sargeția*, IV, 1966, p. 65—73.

de piatră este datată la mijlocul secolului I î.e.n., iar sfârșitul cetății la începutul sec. II e.n.¹⁵.

Referindu-se la fortificațiile de aici, I. Glodariu afirma că existența pe aceeași latură a unui val și a unui zid apare ciudată și se întreba dacă nu cumva grosimea mare a zidului și a valului de pe terasa a doua și, respectiv, a treia, nu a rezultat din amenajarea acestora, prin adunarea bolovanilor la marginile teraselor pentru lărgirea suprafețelor acestora, în acest caz ele transformându-se într-un gen aparte de ziduri de terasă, rămânând ca elemente de fortificație doar zidurile ce înconging platoul și cele de pe marginea interioară a teraselor¹⁶.

5. *Cugir* (jud. Alba). Pe dealul „Cetate” săpăturile începute în 1977 și continuete până astăzi au dus la dezvelirea unei cetăți dacice cu două faze de locuire, prima datînd probabil din sec. III — II î.e.n., iar a doua din sec. I î.e.n. — I e.n. Acesteia din urmă îi corespunde și nivelarea virfului dealului în vederea amenajării unui platou și a terasei inferioare de N—V (amenajată și lărgită în acest moment); pe terasă s-a ridicat un zid din bolovani de rîu, folosind ca liant lut și pămînt. La baza zidului se afla un strat de lut bătut, foarte omogen, constituind patul zidului. Pe el au fost clădiți bolovanii, lățimea zidului fiind de 2,50 m. La un moment dat, în cursul secolului I e.n. zidul a fost desființat iar piatra din el reutilizată la nivelarea podelelor unor locuințe aflate pe platoul superior și pe terasa inferioară, în spatele zidului. Săpăturile viitoare sperăm să aducă noi precizări¹⁷.

6. *Ghindari* (jud. Mureș). Pe malul stîng al Tîrnavei Mari se află un promontoriu cu un mic platou pe culme, în punctul „Ascuțișul Cetății” pe care a fost dezvelită o cetate dacică înconjurată de o incintă de piatră nefasonată legată cu pămînt; peste zidul dacic se suprapune o fortificație ovală de piatră la care s-a folosit ca liant varul¹⁸. Nu se pot face alte precizări privind datarea fortificației dacice.

7. *Orlovka* (raion Ismail, R. S. S. Ucraina). În stînga Dunării între lacurile Cahul și Cartal, se ridică o colină pe care s-a aflat o cetate dacică în sec. I î.e.n. — I e.n. (alături de urme din sec. VIII—VI î.e.n.; IV—III î.e.n.; II—III e.n.). Valul de pămînt al cetății era întrerupt în partea de N—V de un zid de blocuri de piatră cu emplecton fără mortar. N. Gostar credea că aici ar putea fi un turn de piatră, într-un unghi al fortificației¹⁹. Avînd în vedere tehnica de construcție, asupra căreia ne vom opri mai jos, zidul ar putea data din perioada statului dac.

8. *Piatra Neamț — Bitca Doamnei* (jud. Neamț). Săpăturile arheologice mai vechi²⁰ și mai recente²¹, au evidențiat faptul că pe culmea propriu-zisă, unde este amplasată cetatea dacică, au avut loc lucrări de cioplire și netezire a stîncii pentru a se obține o suprafață plană de mari dimensiuni. N. Gostar susținea existența a două faze de locuire daco-getice cărora le-ar corespunde două faze de

¹⁵ C. Daicoviciu și colab., *SCIV*, I, 1, 1950, p. 119—120; Z. Székely, *Cumidava*, III, 1969, p. 103; idem, *SCIV*, XXIII, 2, 1972, p. 205; idem, *MCA*, X, 1973, p. 220—221.

¹⁶ I. Glodariu, *Arhitectura*, p. 94—95.

¹⁷ Inf. I. H. Crișan și F. Medeleț.

¹⁸ Z. Székely, *Cumidava*, III, 1969, p. 103; idem, *MCA*, IX, 1970, p. 302.

¹⁹ N. Gostar, *Latomus*, XXVI, 4, 1967, p. 987, 989.

²⁰ A. Nițu, I. M. Zamoșteanu, *MCA*, VI, 1958, p. 371; C. Mătasă, și I. M. Zamoșteanu, *MCA*, VIII, 1961, p. 339—372; N. Gostar, *Apulum*, V, 1965, p. 138; idem, *Cetăți dacice din Moldova*, București, 1969, p. 19—22.

²¹ V. Mihăilescu-Bîrliaba, *Documente recent descoperite și informații arheologice*, București, 1984, p. 21—25.

fortificație. Zidul din piatră a aparținut fazei a doua și a urmat traseul unei palisade din prima fază. Pentru construirea zidului, stîncă nativă a fost nivelată cu un strat subțire de lut și piatră de stîncă, dintre care unele sumar fasonate prin dăltuire. În partea de jos blocurile sînt mai mari, dar pe măsură ce zidul se înalță ele devin tot mai mici. Emplectonul era format din blocuri de stîncă (mai rar bolovani de riu), prinse între ele ca și fața exterioară, cu lut și pămînt. De menționat că aceste pietre nu poartă urme de dăltuire. Astfel constituit zidul avea o grosime de 3,50 m. Deasupra zidului s-a observat în mai multe cazuri existența unei suprastructuri din lemn. O altă dovadă în acest sens o constituie urmele de arsură puternic vizibile pe pietrele din zid²².

Săpăturile reîncepute în 1980 de S. Sanie și V. Mihăilescu-Bîrliba, însoțite de mari lucrări de restaurare și consolidare, care au necesitat ample dezveliri de suprafață (cca 600 m²), au dus la constatarea că zidul ar fi avut rolul de a susține umplutura terasei superioare, ca și a uneia din cele inferioare, blocurile din miezul zidului constituind o umplutură masivă care avea menirea să mărească suprafața constructivă și s-o niveleze²³.

9. *Piatra-Neamț* — *Cozla* (jud. Neamț). La mică distanță de Bîtea Doamnei se află cetatea de pe Cozla, distrusă de lucrări edilitare moderne. O știre din 1904 menționează existența urmelor unui zid de piatră²⁴. Săpăturile arheologice ulterioare, reduse ca întindere, nu au confirmat existența lui²⁵. Pe baza materialelor descoperite, cetatea se datează în sec. I î.e.n. — I e.n.

10. *Polovragi* (jud. Gorj). Pe malul stîng al Oltețului, la ieșirea acestuia din Chei se ridică muntele Padeșul, pe ale cărui ramificații au fost dezvelite două fortificații dacice în punctele: „Cetățuia” și „La crucea lui Ursachi”. Fortificația din primul punct a cunoscut două faze. Zidul din piatră a fost ridicat în faza a doua și se întindea pe perimetrul fortificației din primul nivel (un val din piatră și pămînt cu palisadă) și pe terasa a doua Nord. Zidul, avînd 2 m grosime, era construit din blocuri de calcar (în proporția cea mai mare), unele cu urme de fasonare, precum și din blocuri din rocă cristalină sau din gresie, ultimele două aduse din împrejurimi. Ca liant s-a folosit lutul. Parapetul interior și cel exterior erau făcuți din blocuri mijlocii sau mari, iar emplectonul din piatră mai măruntă, existînd însă și numeroase excepții. Pe zid se ridica o „palisadă” avînd lemnul probabil acoperit cu lut. Ambele faze au sfîrșit în urma unor incendii²⁶.

Fortificația din punctul „la crucea lui Ursachi”, considerată cetate de refugiu se compunea dintr-un val pe laturile de Nord și de Est. (poate și pe cea de Sud unde eventual a fost spălat de ape). În prima fază valul a fost simplu. În faza următoare, pe latura de Est, valul a fost clădit din pietre de calcar nefasonate legate cu lut și pămînt, iar pe latura de Nord se afla o platformă lată de 2 m, groasă de 0,35—0,45 m, obținută printr-o calcinare pe loc a pietrelor de calcar. Deasupra s-a ridicat un zid din pietre de calcar legate cu lut. Tot acest sistem

²² N. Gostar, *Apulum*, V, 1965, p. 138; idem, *Cetăți dacice din Moldova*, p. 10—14.

²³ V. Mihăilescu-Bîrliba, *op. cit.*, p. 23—24.

²⁴ C. Mătasă, *BCMI*, XXXI, 97, 1938, p. 98.

²⁵ A. Nițu și I. M. Zamoșteanu, *MCA*, VI, 1958, p. 363—364; N. Gostar, *Cetăți dacice din Moldova*, p. 25.

²⁶ Al. Vulpe, V. Veselovschi-Bușilă, *Drobeta*, I, 1974, p. 142; F. Marinescu, *Crisia*, I, 1972, p. 79—85; idem, *Studii și materiale de muzeografie și istorie militară*, X, 1977, p. 25—28.

era înglobat într-un val de piatră și pământ avînd lățimea de 10 m, iar înălțimea actuală de cca 2 m²⁷.

Referindu-se la fortificația din faza a doua, I. Glodariu, avînd în vedere platforma joasă de la baza „valului” presupune mai degrabă existența unei faze anterioare a acestuia, distrusă de un incendiu și apoi o nivelare pentru a se ridica „valul” din ultima fază. În acest caz construcția din prima fază putea fi un gen de zid cu fețele din lemn și piatră și cu emplecton din piatră, iar în a doua fază peste resturile zidului distrus, s-a ridicat altul, din piatră nefasonată legată cu pământ lutos. Grosimea de 5 m pe latura de Est și de 10 m pe cea de Nord ar fi putut rezulta din așezarea acolo a pietrelor provenite din lucrările de nivelare a platoului, în spatele unui zid de grosime obișnuită (2—3 m)²⁸.

11. *Racoș* (jud. Brașov). La intrarea dinspre Vest în defileul Oltului se află un mamelon numit „Tepeul Ormenișului” (în stînga rîului) care are pe culme un platou, iar pe versantul de SV, cîteva terase. Platoul este mărginit pe o latură de o prăpastie cu pereți verticali. Pe acest mamelon a existat o cetate dacică, fortificată cu un zid, care mărginea platoul pe celelalte trei laturi, avînd colțuri rotunjite, iar lungimea fiind de peste 110 m.

Platoul a luat naștere în urma terasării vîrfului dealului. În marginea platoului astfel constituit, a fost săpat în stîncă, patul zidului, mai lat decît acesta, într-o parte și-n alta, cu 0,15—0,20 m. După ce stîncă nativă a fost nivelată cu un strat subțire de lut, a fost ridicat zidul, din piatră locală, folosindu-se ca liant, lut și pământ; blocurile feței externe erau sumar fasonate. Grosimea zidului este de 2,50 m. În spatele zidului s-a constatat o nivelare, sub forma unor placaje de piatră ce alternează cu straturi de pământ. Cetatea a fost datată în sec. I î.e.n. — începutul sec. II e.n.²⁹.

12. *Racu* (jud. Harghita). În defileul Oltului pe dealul „Bogat” se află un platou oval (axele de 55 × 35 m) legat spre Sud de restul dealului printr-o șa. Fortificația dacică constă dintr-un zid de piatră nefasonată, folosind ca liant lutul, ce se întinde pe laturile de Nord, Est și Sud; panta de Vest e abruptă. Grosimea zidului este de 2,50—3 m. În epoca feudală s-a ridicat aici un zid de piatră cu mortar³⁰.

13. *Sighișoara* (jud. Mureș). Pe dealul „Turcului” s-a descoperit o importantă așezare de epoca bronzului, una dacică și urme de locuire romană. În 1902—1904, s-a descoperit un zid sec construit din piatră de riu legată cu pământ, avînd lățimea de 1,50 m iar înălțimea păstrată de 0,50 m. El a fost urmărit pe distanța de 27 m. Alte detalii asupra fortificației lipsesc. Datarea așezării dacice: sec. II î.e.n. — începutul sec. II e.n.³¹.

14. *Șelca Mică* (jud. Sibiu). Pe promontoriul „Cetate” ce se ridică cu 30—40 m față de zona din jur și avînd un platou măsurînd 650 × 25 m, au fost descoperite vestigii aparținînd culturii Sighișoara—Wietenberg, epocii hallstattiene, epocii Latène (sec. I e.n.), epocii romane și prefeudale. Platoul a fost fortificat de la Sud spre Nord cu șase linii de apărare, compuse din valuri și șanțuri, pe linia a treia

²⁷ Idem, *Crista*, I, 1972, p. 85—86; idem, *Studii și materiale de muzeografie și istorie militară*, X, 1977, p. 28—29.

²⁸ I. Glodariu, *Arhitectura*, p. 81.

²⁹ Inf. I. Glodariu.

³⁰ A. Ferenczi, *ACMIT*, IV, 1932—1938, p. 283—288; Z. Székely, *Cumidava*, III, 1969, p. 103; idem, *MCA*, IX, 1970, p. 304.

³¹ K. Horedt, C. Seraphin, *Die prähistorische Ansiedlung auf dem Wietenberg bei Sighișoara — Schässburg*, Bonn, 1971, p. 6—7.

menționându-se un „zid sec”. Săpăturile restrinse nu au putut preciza datarea fortificației, dar zidul potrivit tehnicii de construcție ar putea fi dacic³².

15. *Zetea* (jud. Harghita). Pe colina „Cetății” se află un platou oval (46 × 26 m), iar pe pante câteva terase încinse cu un val și șanț. Platoul era înconjurat cu un zid de piatră legată cu pământ, gros de 1,80 m. Datarea cetății: sec. I î.e.n. — I e.n.³³.

16. *Zidovar* (R. S. F. Iugoslavia). Pe malul râului Caras se ridică un tell cu pante abrupte și prezentînd un platou oval locuit în epoca bronzului, epoca hall-statiană și în Latène. Fortificația constă dintr-un zid de piatră legată cu pământ. Ea a aparținut epocii Latène, fără a putea fi datată cu precizie. Locuirea din această epocă începe probabil în sec. II î.e.n.³⁴.

Ne vom opri în continuare asupra unor aspecte ale tehnicii de construcție. După cum s-a putut observa, materialul folosit, provine în general din amenajarea platourilor superioare și a teraselor, prin tăierea virfurilor și pantelor dealurilor. Astfel de terasări au fost documentate cu certitudine, pentru cetățile de la Cîmpuri—Surdac — „La mănăstire”, Cugir, Piatra Neamț—Bîtea Doamnei, Polovragi, Racoș; se poate presupune că ele au fost practicate și în alte cetăți.

Zidurile au fost ridicate pe marginile platourilor și a unor terase inferioare. Mai întîi se săpa în stîncă un pat orizontal, mai larg cu cîțiva centimetri decît grosimea viitorului zid (Cîmpuri—Surdac, Cugir, Bîtea Doamnei, Racoș). Stîncă nativă era apoi nivelată cu lut bătut, după care se ridica zidul. Acesta putea fi ridicat uneori direct pe stîncă, situație existentă la Cîmpuri—Surdac — „Cetățuie”, unde s-a practicat un șanț pentru ridicarea zidului (dacă într-adevăr a existat acolo un zid), sau la Cetățeni unde două din laturile turnului locuință au fost ridicate astfel.

Zidurile s-au ridicat din pietre de mărimi variabile, în unele cazuri cele de pe fața externă fiind fasonate sumar (Cetățeni, Covasna, Bîtea Doamnei, Polovragi, Racoș). Liantul îl constituia pămîntul și lutul. I. Glodariu presupunea, din motive de rezistență, „utilizarea pămîntului amestecat cu apă ce suplinea în parte liantul din nisip sau lut”³⁵.

În spatele zidurilor s-a constatat în mai multe locuri, depunerea de pămînt și piatră în straturi succesive, în vederea asigurării unor suprafețe plane și pentru lărgirea platourilor și teraselor. Acest fapt, bine observat la Racoș, explică după părerea noastră, impresia de „zid de susținere a umpluturii terasei” întîlnit la Bîtea Doamnei. De asemenea, acest fapt explică și grosimea deosebită a zidurilor de la Covasna, grosime dată probabil de succesiunea unui placaj de pietre și pămînt dispuse în straturi, în spatele zidului. Aceeași situație poate că există și la Polovragi — „La crucea lui Ursachi”, situație remarcată deja de I. Glodariu³⁶. Situația este oarecum analoagă cu cea surprinsă de D. Antonescu la incinta de pe platoul superior de la Piatra Roșie, unde în spatele zidului, în *opus quadratum*,

³² K. Horedt, *SCIV*, XV, 2, 1964, p. 187—204.

³³ Z. Székely, *Zetevára*, Sf. Gheorghe, 1949, p. 5—8; idem, *Cumidava*, III, 1969, p. 102; G. și I. Ferenczi, *MCA*, X, 1973, p. 345—346.

³⁴ B. Branko-Gavela, *Keltski oppidum Zidovar*, Beograd, 1952, o atribuie celților. O serie de alți cercetători o atribuie dacilor; H. Daicoviciu, *Iliri și daci*, Cluj—București, 1972, p. 72; I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 319; L. Mărghitan, *Studii dacice*, Cluj—Napoca, 1981, p. 91—92. S-a emis și opinia că fortificația, inițial a celților scordisci, a fost ocupată de daci în timpul expedițiilor lui Burebista împotriva scordiscilor și utilizată apoi de ei: I. Glodariu, *Arhitectura*, p. 54, nota 218.

³⁵ I. Glodariu, *Arhitectura*, p. 62.

³⁶ Vezi nota 27.

s-a procedat la umplerea spațiului dintre zid și panta naturală, pînă la nivelul platoului, creîndu-se astfel o contrapantă necesară scurgerii apei spre interiorul incintei, de unde era evacuată apoi, într-un fel oarecare. Avînd în vedere acest detaliu, D. Antonescu vorbește de zidul de incintă, ca de un zid de susținere a unei terase amenajate³⁷.

Umplutura din spatele zidurilor avea deci, și rolul de a canaliza apa ce s-ar fi adunat acolo, placajul de pietre împiedicînd pătrunderea apei, iar eventualele infiltrări nefiînd de natură să pericliteze stabilitatea construcției. În locurile unde această modalitate constructivă nu este documentată problema scurgerii apei era rezolvată probabil în alt mod, care în situația actuală nu poate fi încă precizat.

În ceea ce privește rolul acestor ziduri, de susținere a umpluturii teraselor, nu trebuie uitat că e vorba de cetăți și zidurile aveau menirea de a-i proteja pe apărători. Deci ele susțineau terasele dar totodată reprezentau elemente de fortificație.

Sînt necesare încă anumite precizări privitoare la tehnica de construcție a unor ziduri. Acolo unde stîncă dealurilor este friabilă pentru construirea zidurilor s-a folosit material adus din altă parte. Aceasta este situația zidurilor de la Cugur unde s-au utilizat bolovani de rîu și poate situația de la Sighișoara unde e semnalată construcția zidului din același material. La Cetățeni zidul de incintă este realizat din piatră locală, dar la construcția turnului-locuință s-au folosit bolovani de rîu și gresie nisipoasă locală. Situația s-ar putea explica prin faptul că turnul-locuință ar putea să dateze dintr-o perioadă ulterioară construirii zidului de incintă, avînd în vedere și faptul că două din laturile construcției au fost ridicate pe un nivel de locuire dacic mai vechi. De asemenea, bolovani de rîu s-au folosit, în mică măsură, și la umplutura zidului de la Bîtea Doamnei, iar la Polovragi alături de blocuri de calcar s-au folosit și blocuri de rocă cristalină și gresie. Se poate deci afirma că materialul constructiv depindea și era adaptat condițiilor din fiecare zonă.

Grosimea zidurilor variază între 1,50 m (Polovragi, Sighișoara) și 3,50 m (Bîtea Doamnei), iar înălțimea păstrată este în general de cca 1 m (blocurile prăbușite indică o înălțime inițială mai mare).

Unele ziduri continuau de la o anumită înălțime ce nu poate fi precizată, cu o suprastructură din lemn și pămînt, după cum s-a constatat la Cîmpuri—Surduc — „La mănăstire“, Bîtea Doamnei, Polovragi.

În alte locuri unde nu s-au constatat urmele unor astfel de suprastructuri ale zidurilor, ele erau construite probabil în întregime din piatră. În ambele situații e greu de dat o soluție în ceea ce privește amplasamentul așa-numitelor „drumuri de rond“. Ar putea fi vorba, fie de platforme de luptă construite din lemn în spatele zidurilor ale căror urme nu s-au păstrat, birnele nefiînd înfipte în pămînt, cum opinează I. Glodariu³⁸, fie de continuarea feței externe, restul coamei rămînînd ca „drum de rond“, la fel cum explică D. Antonescu situația zidului în *opus quadratum* de la Piatra Roșie³⁹. În cazul zidurilor cu umplutură în spatele lor aceasta ar putea fi utilizată în acest scop, zidurile nefiînd în acest caz prea înalte (cca 1,50 m față de nivelul de călcare din spatele zidului). Indiferent de soluție, problema rămîne deschisă.

³⁷ D. Antonescu, *op. cit.*, p. 136—138, fig. 74.

³⁸ I. Glodariu, *Arhitectura*, p. 115.

³⁹ D. Antonescu, *op. cit.*, p. 138.

În concluzie, în perioada sec. II î.e.n. — I e.n. daco-getii au construit, alături de cunoscutele ziduri în *opus quadratum* și ziduri din piatră nefasonată legată cu lut și pământ, mai accesibile din punct de vedere tehnic și avînd o răspîndire mai largă.

AUREL RUSTOIU

THE DACO-GETIC UNPOLISHED STONE WALLS (II B.C. — I A.D.)

(Summary)

The present study deals with the Daco-Getic systems of fortification taking into account a less discussed aspect, namely the problem of the unpolished stone-wall fortifications.

The main assumption which can be made when speaking of these is that the zone-specific building material used in the walls was obtained by levelling the tops and the slopes of the hills. The walls were built along the brinks of the hill's previously arranged up plateaus and down terraces. The material used for consolidation was a mixture of clay and soil. In some cases the walls were presumably continued upwards with wooden palisades.

The conclusion which can be drawn is that between II century B.C. and I A.D. the Daco-Getic fortifications included, besides the well-known walls in *opus quadratum*, the unpolished stone walls, extending on an even larger geographical area than the former ones.